

Erf goed boek

Werkboek Canon
Noordenveld

- 1 Hunebedden en grafheuvels
- 2 Esdorpen
- 3 Boermarke
- 4 Huis ter Heyl
- 5 Oude kerken
- 6 Havezate Mensinge
- 7 Hopteelt
- 8 Zwartendijksterschans
- 9 Turf steken
- 10 Jaarmarkten
- 11 Maatschappij van Weldadigheid
- 12 Johannes Tonckens
- 13 Ontwikkeling van het landschap
- 14 Molens
- 15 Armenwerkhuisen
- 16 Hindericus Scheepstra
- 17 Gemeentehuisen
- 18 Veenhuizen als gevangenisdorp
- 19 Verkeer en Vervoer
- 20 Sporen van de Tweede Wereldoorlog
- 21 Gasopslag

Inhoudsopgave

1	Hunebedden en grafheuvels	blz. 8
2	Esdorpen	blz. 10
3	Boermarke	blz. 12
4	Huis ter Heyl	blz. 14
5	Oude kerken	blz. 16
6	Havezate Mensinge	blz. 18
7	Hopteelt	blz. 20
8	Zwartendijksterschans	blz. 22
9	Turf steken	blz. 24
10	Jaarmarkten	blz. 26
11	Maatschappij van Weldadigheid	blz. 28
12	Johannes Tonckens	blz. 30
13	Ontwikkeling van het landschap	blz. 32
14	Molens	blz. 34
15	Armenwerkhuisen	blz. 36
16	Hindericus Scheepstra	blz. 38
17	Gemeentehuizen	blz. 40
18	Veenhuizen als gevangenisdorp	blz. 42
19	Verkeer en Vervoer	blz. 44
20	Sporen van de Tweede Wereldoorlog	blz. 46
21	Gasopslag	blz. 48

Inleiding

Voor je ligt het werkboek dat hoort bij de Canon van Noordenveld. Hierin staan allerlei leuke opdrachten die horen bij de teksten op **entoen.nu**. Je zult ontdekken hoe bijzonder en interessant je woonomgeving is. Jouw woonplaats zit vol verhalen! Bijvoorbeeld over monniken uit het Groningse klooster Aduard, die als straf hier heen gestuurd werden om het land te bewerken. Dat werk viel hun zo zwaar, dat ze de plek Ter Helle noemden. Of over weeskinderen in de kolonie Veenhuizen, die in hangmatten boven de eettafels sliepen en twee poeptonnen met tachtig andere kinderen deelden. Deze verhalen en meer ga je de komende jaren ontdekken.

Een deel van de opdrachten kun je in de klas maken, een ander deel op een erfgoedlocatie, zoals in een museum, een kerk of een molen. De eerste opdrachten maak je in groep vijf en de laatste in groep 8.

Veel plezier met je ontdekkingstocht!

Wie ben ik?

Mijn naam is

.....

Mijn leeftijd is

.....

Ik woon in

.....

De straat waar ik woon heet

.....

De mooiste plek in mijn dorp vind ik

.....

Ik begin aan dit boek op

..... (datum)

Ik zie er zo uit (tekening of pasfoto):

1

Hunebedden en grafheuvels

Opdracht 1

Bekijk op deze [website](#) de kaart met hunebedden in Drenthe.

Beantwoord de volgende vragen:

a) Welk hunebed staat het dichtst in de buurt van jouw school?

.....

b) Alle hunebedden hebben een nummer gekregen. Welk nummer heeft dit hunebed?

.....

c) Sommige hunebedden hebben ook een bijnaam. Het hunebed bij Schoonoord heeft zo'n bijnaam. Weet jij de bijnaam van dit hunebed? Schrijf ook op waar deze bijnaam vandaan komt. Bijnaam hunebed Schoonoord:

.....

d) Dit hunebed wordt zo genoemd omdat:

.....

Opdracht 2

De hunebedbouwers konden niet lezen en schrijven, daarom weten we weinig over hoe hun dagelijks leven eruit zag. We weten niet zeker hoe zij de hunebedden hebben gebouwd en hoe ze de grote stenen op de goede plaats hebben gekregen.

a) Hoe zouden ze dat gedaan hebben denk je?

.....

Blijf op de website www.entoen.nu bij het venster hunebedden. Bekijk nu de canoniclip, het filmpje van School tv over de bouw van een hunebed.

b) Hierin zie je wat de experts denken over hoe een hunebed werd gebouwd. Komt dit overeen met wat jij dacht? En welke manier geef jij de meeste kans van slagen?

.....

In de klas

Wat heb je nodig?

**pen en papier
digitaal schoolbord met
internetverbinding
computers met
internetverbinding**

Look!
bezoek een hunebed
Wat heb je nodig?
pen en papier
meetlint

Opdracht 3

Jullie gaan een hunebed onderzoeken. Hierbij werk je in tweetallen. Beantwoord de volgende vragen:

a) Alle hunebedden hebben een letter en een nummer. Welke letter en nummer heeft dit hunebed ?

.....

b) In opdracht 1 heb je ontdekt dat het hunebed in Schoonoord een bijnaam heeft. Verzin een mooie bijnaam voor het hunebed waar je nu voor staat.

.....

Opdracht 4

Loop eerst langzaam een rondje om het hunebed.

a) Wat is het eerste dat je opvalt aan het hunebed?

.....

b) Leg een hand op een steen. Hoe voelt de steen?

.....

c) Ruik eens aan de steen. Hoe ruikt de steen?

.....

d) Hoe ziet het landschap om het hunebed heen eruit?

.....

e) Hoe oud zou dit hunebed ongeveer zijn? Geef een schatting.

.....

Opdracht 5

Gebruik het meetlint om de volgende vragen te beantwoorden:

a) Hoe lang is de grootste steen die helemaal zichtbaar is? (van de draagstenen zit de helft of meer in de grond verstopt).

De grootste steen is meter lang

b) Hoe lang is het hele hunebed? En hoe breed?

.....

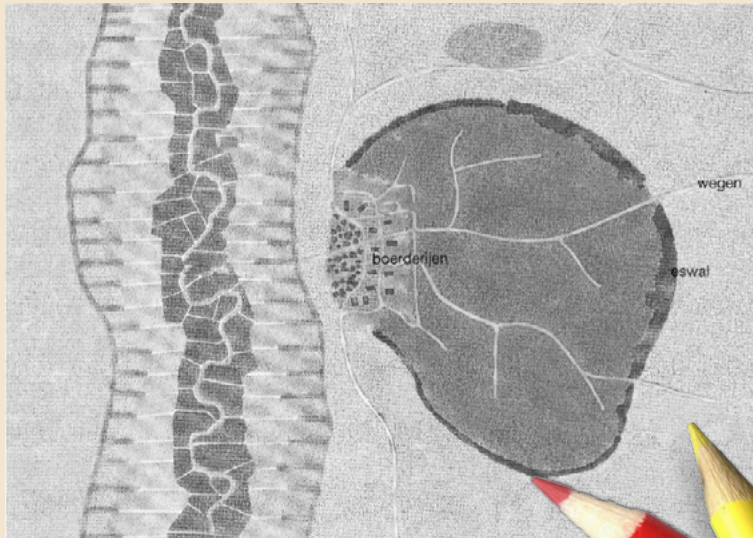

Esdorpen

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over esdorpen. Bekijk het kaartje van het esdorp en haar omgeving.

In de klas
Wat heb je nodig?
Kleurpotloden

Kleur

'de es' (landbouwgrond)	oranje
'de heide' (woeste grond)	paars
'de madelanden' (natte land bij water)	groen
'de beek'	blauw
'de brink'	lichtgroen

Opdracht 2

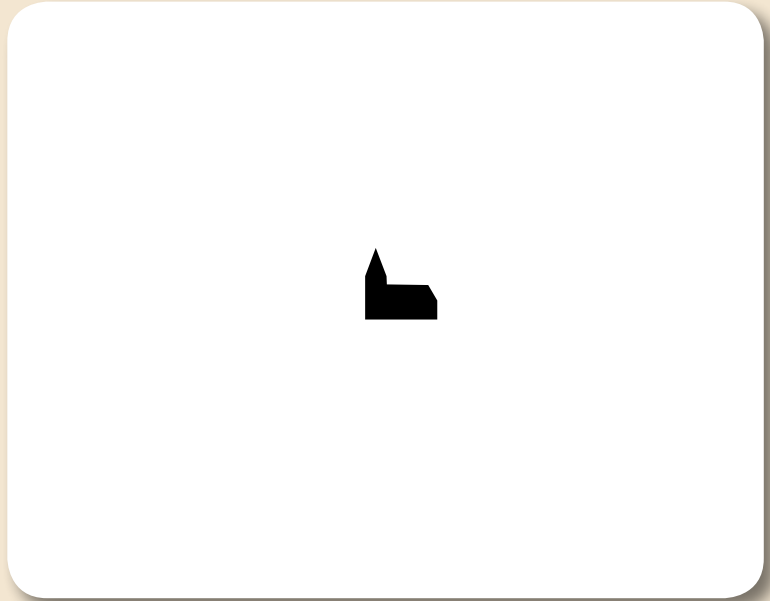
Een esdorp herken je aan de brink. Rondom de brink vind je oude boerderijen en bomen. Ook staat er vaak een kerk. Is het dorp waar jij nu woont een esdorp? Waarom wel / niet?

.....

.....

Het dorp bestaat uit verschillende onderdelen. Hieronder zie je een lege plattegrond. Zet de symbolen en kleuren op de kaart zodat er een typisch esdorp ontstaat.

- - Kerk
- - Boerderijen
- - Akkertjes
- - Dobbe
- - Brink (1 of meerdere)

Opdracht 3

Je gaat zoeken naar sporen van een esdorp. Dit kan door op de locatie te kijken, maar je kunt dit esdorp ook opzoeken via streetview van www.maps.google.com/maps. Je meester of juf kan je hierbij helpen. Geschikte dorpen zijn bijvoorbeeld Norg, Roden, Peize en Langelo. Ga op de brink van het dorp staan. Schrijf hieronder op welke kenmerken van het esdorp je vanaf de brink ziet.

.....

.....

.....

.....

Boermarke

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over de boermarke. In de tekst lees je over grensstenen, de markestenen.

Waarover ging de ruzie tussen de boermarke van Peest en de boermarke van Zeijen?

.....

.....

Waarover ging jouw laatste ruzie?

.....

.....

Opdracht 2

Lees de Drentse tekst. Vertaal de zinnestjes op de regels ernaast. De woorden die je niet snapt kun je aan de leerkacht vragen.

Op de grote wiede veenachtige heide,

Dee vroeger de durpen Nörg en Vrees scheidde

Leup 'n aole haalfblinde vrouw.

Jong, 't was zo kaold en de lucht was zo grauw.

Onder an de kim allennig,

Was de lucht zangn en glennig.

Amets tikkelde wat fiene haogel

Op heide en barken en elzen en gaogel.

Stief onner d'aarm wat bedelwaor

In de klas
Wat heb je nodig?
kleurpotloden,
google maps

En de tipdoek over 't grieze haor,

strompelde d'aolde Lebbe langs 't heidepad

Deur en deur kold en deur en deur nat.

Ze wol zo geern wat rusten – maor waar?

Ze veulde zuch zo vrumd – zo raor.

Toe maor – even zitten, an de kaant van 't pad,

Al was 't ook wat vochtig, als was 't ook wat nat.

Zee zat, zee glee om en zunder pien, zunder strieden,

Wör d'aole Lebbe verlöst oet heur lieden.

Lammert Braaksma

Opdracht 3

Bekijk op de kaart hieronder waar de markegrenzen vroeger liepen.

Zoek daarna via www.maps.google.com/maps je eigen woonplaats op.

In welke boermarke zou jij vroeger hebben gewoond?
Kleur die boermarke in.

Kijk goed naar de kaart. Noteer welke andere boermarkes grensden aan de boermarke waar jij zou hebben gewoond.

- Dingspelgrens
- Kerspelgrens
- Markegrens
- Seendkerk
- Kerk

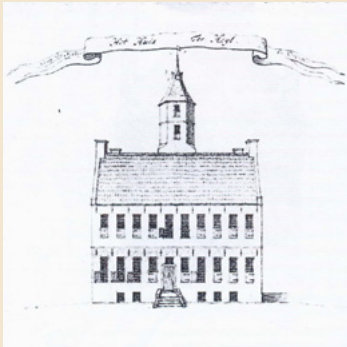
Huis ter Heyl

Opdracht 1

Huis Ter Heyl is door de eeuwen heen behoorlijk verbouwd en aangepast. Hieronder zie je een aantal tekeningen hoe Huis Ter Heyl er uit heeft gezien. Zet het jaartal en de gebeurtenis bij de goede tekening. Teken daarna in het lege vakje hoe Huis Ter Heyl er in 1560 uit moet hebben gezien.

- 1500 Bijgebouw klooster Aduard met kapel
- 1860 Boerderij gebouwd op de plek waar Huis Ter Heyl heeft gestaan
- 1790 Havezathe verbouwd en opgeknapt met woning voor koetsier en hovenier

In de klas
Wat heb je nodig?
Potloden
Canontekst over
Huis Ter Heyl

1560 slot met toren

Er op uit:
Wat heb je nodig?
Fotocamera
Fotoprinter
Lijm

Opdracht 2

Ga naar het adres waar vroeger Huis Terheyl heeft gestaan, aan de Vagevuurselaan 2 in Nietap. Neem een foto van hoe de boerderij er nu uitziet. Print deze foto en plak hem in het lege vakje onder de andere foto's.

Oude kerken

Opdracht 1

De oudste kerken van Peize, Norg en Roden staan aan de Brink. Ze hebben alle drie een bijzondere naam, de naam van een heilige.

a) Zoek uit wie de heilige is van de kerk bij jou in het dorp.

De beschermheilige is:

.....

b) Wat voor bijzondere kenmerken heeft deze heilige?

De beschermheilige is bijzonder, omdat:

.....

Opdracht 2

Een bezoek aan de kerk

Loop een rondje door de kerk.

Wat valt je bijzonder op?

Wat vind je mooi?

Wat vind je lelijk?

Wat begrijp je niet?

Opdracht 3

Op pagina 50 staat een plattegrond van de kerk. Nu gaan we kijken naar de inrichting van de kerk.

a) is er een preekstoel (kansel) in de kerk? Zet een P in de plattegrond.

b) Zie je de doopvont? Zet een D op de plattegrond.

c) In oude kerken liggen vaak grafstenen in de vloer. Lang geleden mochten belangrijke mensen begraven worden in de kerk. Zet een G voor elk graf op de plattegrond.

In de klas

Wat heb je nodig?

Computers met

internetverbinding

Boek over de geschiedenis

van Peize, Roden of Norg

Er op uit

Wat heb je nodig?

Pen en papier

Waar zou de term 'rijke stinkerd' vandaan komen denk je?

.....

- d) Veel kerken hebben een orgel. Waar staat het orgel in deze kerk? Zet een O op de plattegrond.

Opdracht 4

In de Middeleeuwen waren veel kerken versierd met beelden en schilderijen op plafonds en muren. In de 16e eeuw zijn veel katholieke kerken door protestanten in gebruik genomen. Zij pasten die kerken aan. De beelden werden eruit gehaald en vernield. Muren en plafonds werden witgeschilderd. Dit wordt de Beeldenstorm genoemd.

- a) Leg uit waar het begrip Beeldenstorm vandaan komt.

.....

- b) Is deze kerk katholiek of protestants?

.....

- c) Noem drie dingen die je ziet die bij het geloof van deze kerk horen:

.....

.....

.....

Opdracht 5

De materialen van de kerk

Veel stenen worden van klei gemaakt. Vanaf ongeveer 1150 ging men dat in Noord-Nederland ook doen. De eerste bakstenen werden gemaakt door kloosters. Deze stenen kregen de bijnaam Kloostermoppen. Voor het klooster van Aduard werden de stenen gemaakt bij Huis Terheyl. De kloostermoppen hadden een groot formaat: ongeveer 30 tot 40 cm lang, 15 tot 20 cm breed en 7,5 tot 10 cm hoog.

- a) Welk materiaal zie je in deze kerk?

baksteen / hout /

- b) Als er bakstenen zijn, meet deze dan maar eens op.
De stenen zijn breed en cm hoog.
Het zijn dus **wel/geen** kloostermoppen.

Havezate Mensinge

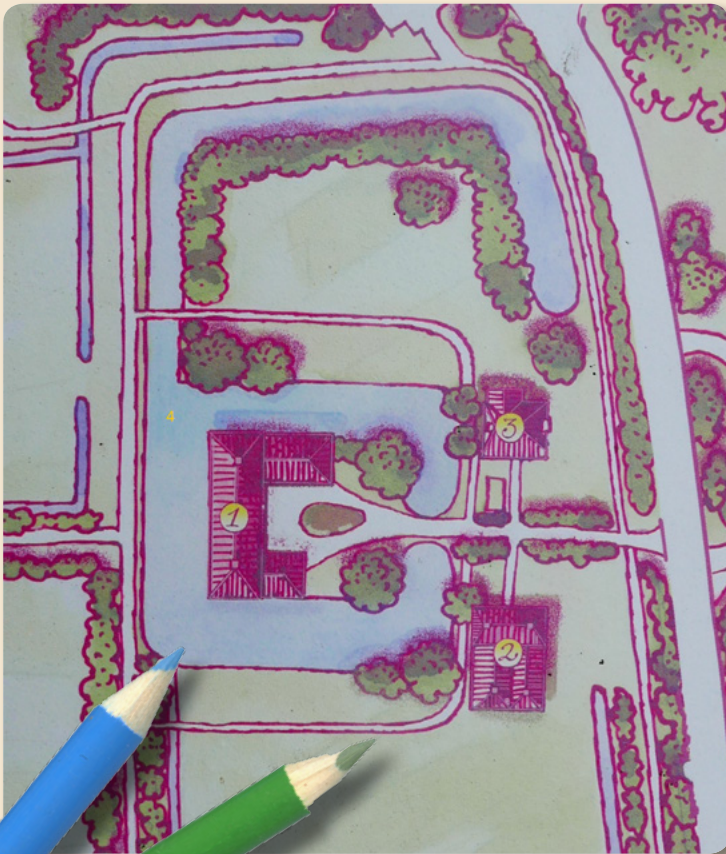
Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over Havezate Mensinge.

Op de tekening hieronder zie je Havezate Mensinge vanuit de lucht. Weet jij uit welke onderdelen de havezate bestaat? Schrijf de volgende woorden op de goede plek in de foto. Kies uit:

- De havezate
- De gracht
- De koetsierswoning (kleinste gebouw)
- Het koetshuis

In de klas
Wat heb je nodig:
 pen

Opdracht 2

Als je in de havezate bent, is het net of de familie elk moment terug kan komen van een uitje. Alle meubels, tapijten, serviezen en schilderijen staan er nog.

a) Hieronder zie je foto's van de verschillende kamers in het huis. Bekijk ze goed. Schrijf daarna onder iedere foto welke kamer het is. Kies uit:

salon – bibliotheek – grote kamer – slaapkamer – keuken

b) Welke activiteiten voerden de bewoners en hun personeel waar uit? Schrijf de activiteit onder de juiste foto.

Kies uit:

slapen – koken – dineren – thee drinken – een boek lezen

Hopteelt

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over de hopteelt, de tekst over de hopteelt. Om bier te brouwen heb je verschillende ingrediënten nodig. Jullie gaan deze ingrediënten verzamelen door middel van een dobbelspel dat wat lijkt op het dobbelspel Kolonisten van Catan. In de eerste ronde verzamelen jullie de ingrediënten in Peize. De ingrediënten brengen jullie met paard en wagen naar de brouwerij in Groningen. In de tweede ronde brouwen jullie biertjes. Welk groepje heeft het snelst 5 biertjes gebrouwen?

Stap 1

Neem allemaal twee dobbelstenen van huis mee. Elk nummer op de dobbelsteen staat voor een onderdeel dat nodig is om bier te maken:

hop

water

gist

graan

paard en wagen

goud

Stap 2

Vorm tweetallen. Elk tweetal heeft 4 dobbelstenen. Jullie gaan spelen tegen een ander tweetal. Het is de bedoeling dat jou tweetal zo snel mogelijk de 5 ingrediënten verzamelt voor het maken van bier, namelijk hop, water, gister, graan en paard en wagen. Je mag hiervoor gooien met 6 dobbelstenen per beurt.

Stap 3

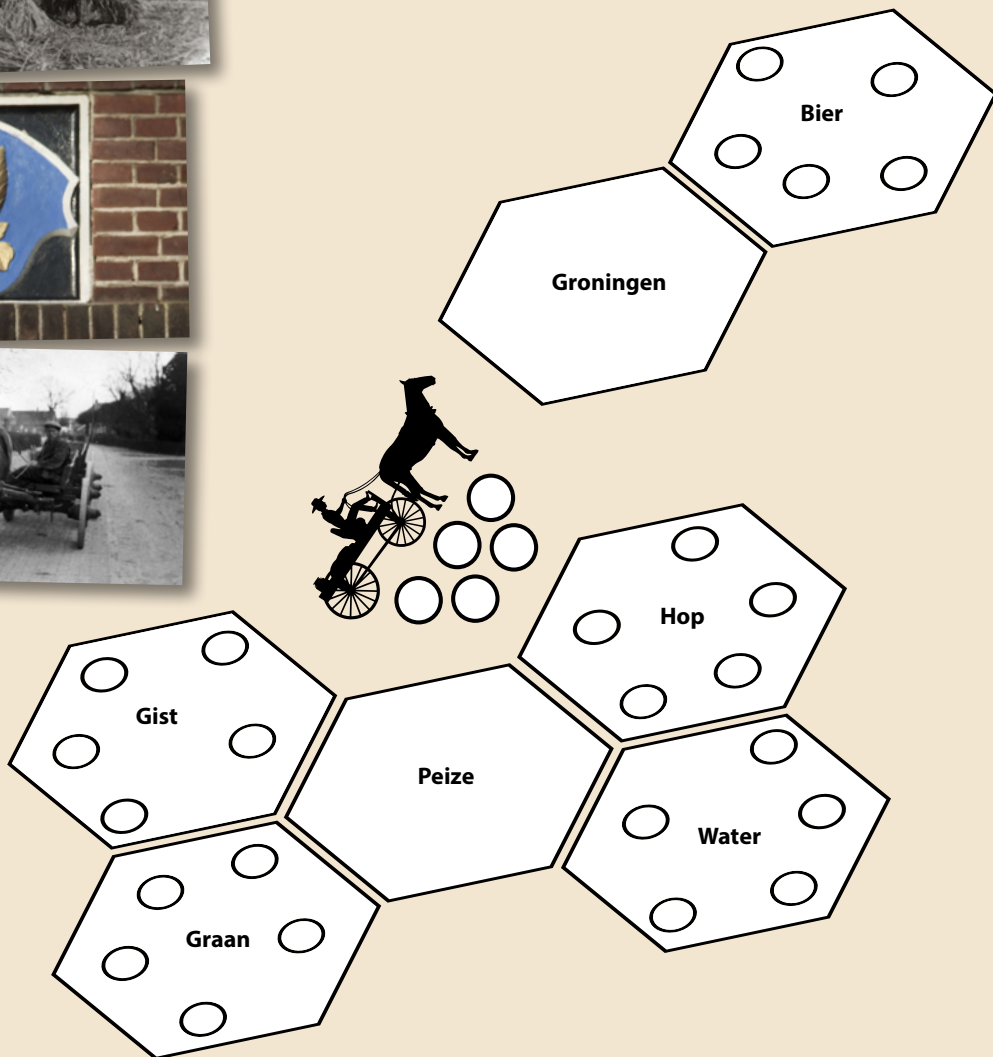
Om de beurt gooit een tweetal met de dobbelstenen. Om de beurt mag er iemand van het tweetal gooien. Per beurt mag je maximaal drie keer gooien. De dobbelstenen die je wil bewaren, leg je apart. Streep aan het eind van iedere beurt af welke ingrediënten jou tweetal heeft gegooid op het spelbord hiernaast. Je speelt per tweetal dus op één spelbord. Wanneer je drie dobbelstenen goud hebt liggen, mag je 1 ingrediënt naar keuze kiezen.

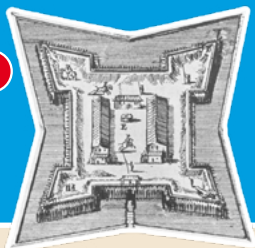
In de klas
Wat heb je nodig?
dobbelstenen

Stap 4

Wanneer jullie als tweetal van alle vijf verschillende ingrediënten ze allemaal hebben verzameld (hop, gist, graan, water, paard en wagen) worden jullie ingrediënten naar Groningen gebracht. Nu begint ronde 2. In Groningen brouwen jullie bier door 4 ingrediënten (hop, gist, water, graan) samen te voegen. Je tweetal mag hiervoor ook weer per beurt drie keer gooien. Ligt er een biertje dan streep je deze af, zo niet, dan is het andere tweetal aan de beurt. Het tweetal dat als eerste vijf biertjes heeft gebrouwen, wint!

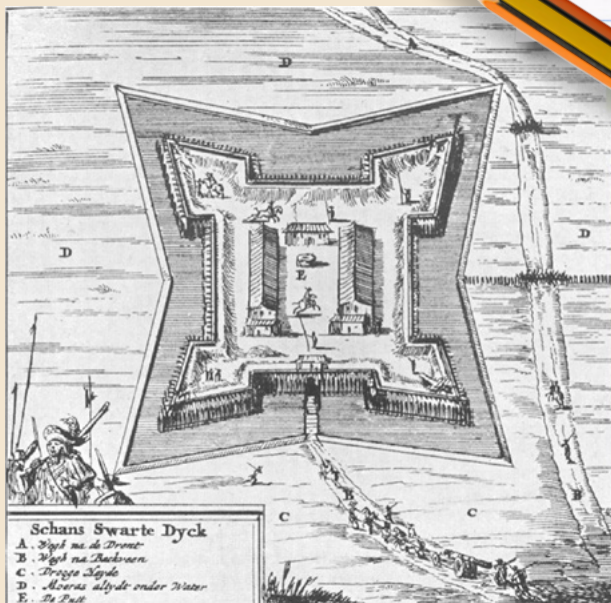

Zwartendijkster- schans

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over de Zwartendijksterschans. Hieronder zie je een luchtfoto van de schans zoals hij er nu uitziet. Ook zie je een oude kaart van de schans.

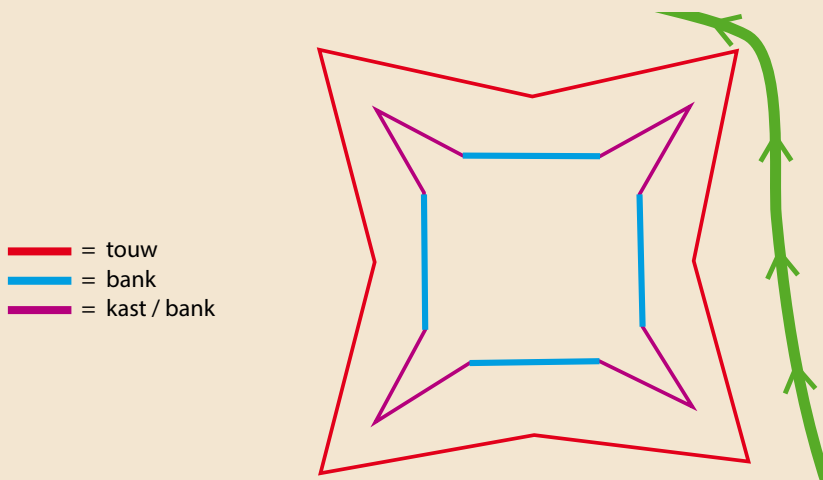
In de klas
 Wat heb je nodig?
 stift of pen

Zet de volgende woorden op de juiste plaats in de foto: wal, gracht, bastion, kanon, weg, woonhuizen soldaten, moeras. Hiervoor kun je gebruik maken van de tekening van de schans.

Opdracht 2

Speel een situatie na uit de Tachtigjarige Oorlog. Maak een opstelling in het gym- of speellokaal volgens onderstaande plattegrond.

Verdeel de klas in groepjes van 4 leerlingen. Elk groepje is een regiment soldaten. Het spel gaat als volgt:

- 1 regiment verschanst zich in de schans; dit zijn de poortwachters. Elke poortwachter krijgt 3 ballen waarmee ze mogen gooien op de passerende soldaten.
- 1 voor 1 moeten de andere regimenten per groep de schans passeren.
- Wanneer een soldaat geraakt wordt door een tennisbal van één van de poortwachters is hij/zij af. Hij/zij verlaat het spel direct, en haalt de overkant dus niet. De volgende ronde mag hij/zij wel weer meedoen.
- De leerkracht houdt bij hoeveel soldaten per regiment de overkant hebben gehaald; voor elke soldaat krijgt het regiment één punt.
- Nadat alle regimenten de schans gepasseerd zijn, begint de volgende ronde. Een ander regiment verschanst zich in de schans. De andere regimenten proberen opnieuw om er langs te komen, zonder door tennisballen geraakt te worden. Wissel steeds door tot dat alle regimenten één keer in de schans hebben gestaan als poortwachter. Welk regiment heeft op het eind de meeste punten?

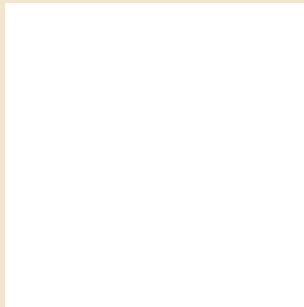

Turf steken

Opdracht 1

Lees het [venster](#) over turfsteken. Hieronder zie je een aantal foto's van hoe veen werd afgegraven en tot turf werd gemaakt. De turf werd vervolgens gebruikt om de kachel mee te stoken. Welke omschrijving hoort bij welke foto? Zet de goede beschrijving onder de bijbehorende foto.

In de klas
Wat heb je nodig?
Pen/potlood

Turf drogen op zetvelden

Het drogen van turf gebeurde op zetvelden. Daar werd turf neergezet om te drogen. De turfblokken werd op een speciale manier gestapeld, met ruimte tussen de blokken. De blokken turf droogden dan sneller door de wind en de zon. De bijbehorende foto ontbreekt. Teken het ontbrekende plaatje.

En wat is de goede volgorde waarin de werkzaamheden vroeger werden gedaan?

1.

2. *turf kruien van steekplaats naar zetveld*

3.

4.

5.

Er op uit
Wat heb je nodig?
Pen/potlood en papier

Opdracht 2

Jullie gaan een bezoek brengen aan het Fochteloërveen. Daar deelt je juf of meester een opdracht uit. De antwoorden kunnen jullie hieronder kwijt.

a)

.....

.....

.....

.....

b)

Plek	1	2	3	4
1. Je kunt er niet op lopen				
2. Je kunt er voorzichtig overheen lopen				
3. Het golft als je er overheen loopt				
4. Het golft als je er op springt				
5. Het trilt alleen als je er op springt				

Jaarmarkten

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over jaarmarkten. Hieronder staan 4 zinnen over de jaarmarkten in Norg, Peize en Roden. Omcirkel het juiste antwoord.

- De jaarmarkt van Peize vindt altijd eerder in het jaar plaats dan die van Roden en Norg. *Juist / Onjuist*
- Boeren hebben hun paard vroeger vooral gebruikt om op te rijden. *Juist / Onjuist*
- Tegenwoordig wordt op de jaarmarkten helemaal geen vee meer verkocht. *Juist / Onjuist*
- Kinderen die vroeger hebben geholpen bij het opbouwen van de kermis in Roden, kregen hier geld voor. *Juist / Onjuist*

Opdracht 2

Lees [hier](#) de tekst over jaarmarkten. De jaarmarkten van nu zien er heel anders uit dan de jaarmarkten van vroeger. Vul het overzicht in wat de verschillen zijn tussen de jaarmarkt van vroeger en van nu. Gebruik hiervoor de oude en nieuwe foto's.

Jaarmarkt nu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jaarmarkt vroeger

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

In de klas
Wat heb je nodig:
papier, stiften,
kleurpotloden

Opdracht 3 (groep 5/6)

Jullie gaan een jaarmarkt naspelen. Jullie juf of meester kan vertellen hoe dit vroeger ging. De klas wordt verdeeld in twee groepen: kopers en verkopers.

- De verkopers richten met papier / tekeningen hun 'kraam' in, wat gaan ze verkopen? Elke kraam verkoopt 3 producten. Kies hiervoor 3 producten uit één van deze categorieën: kleding, gereedschap, vee, sieraden of etenswaren. Schrijf op een briefje welke prijs je voor je producten wilt hebben. Houd je briefje goed geheim!
- De kopers maken een boodschappenlijst. Wat wil je hebben? Kies hiervoor spullen uit één van deze categorieën: kleding, gereedschap, vee, sieraden of etenswaren. Schrijf op een briefje hoeveel je maximaal wilt betalen voor de verschillende boodschappen. Houd je briefje goed geheim!

De kopers lopen langs de kramen. Als je iets ziet wat er op jou lijstje staat, probeer dit dan te kopen. Ga onderhandelen met de verkoper. Doe dit met 'handje klap'. Wie van de twee zit het dichtst bij de opgeschreven prijs?

Na afloop wisselen de kopers en verkopers van rol en wordt het spel nogmaals gespeeld.

Maatschappij van Weldadigheid

Dit is Catootje de Muyter. In 1835 is ze 12 jaar. Ze woont in het Eerste Gesticht in Veenhuizen, samen met 1200 andere weeskinderen. Hoe haar leven er uitziet, ontdek je [hier](#).

Opdracht 1

Informatie verzamelen

Bekijk de website van Catootje. Lees de verschillende stukjes over haar leven. Stel je voor hoe het leven in Veenhuizen er uitzag voor een weeskind in 1835. Is er veel veranderd met het leven nu?

Noem vier verschillen tussen het leven van Catootje en jouw leven en leg het verschil uit.

In de klas
Wat heb je nodig?

Computer met internet
Pen en papier
Kleurpotloden

Vroeger

1

.....

2

.....

3

.....

4

.....

Nu

.....

.....

.....

.....

Opdracht 2

Schrijf een brief

Stel je voor: je bent een wees en je woont in Veenhuizen. Schrijf een brief aan een familielid in het westen van het land. Bedenk waarover je in de brief wilt vertellen. Over de reis of over hoe je woont? Over wat je moet doen en wat je meemaakt? Over je eigen gezondheid en de gezondheid van andere kinderen?

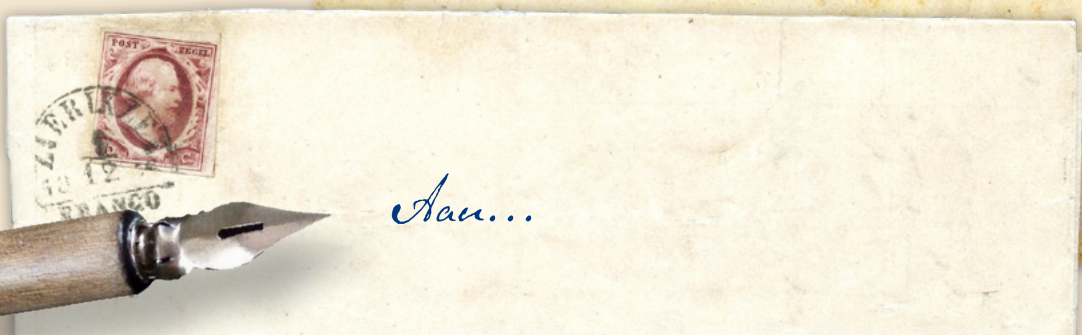
Maak voor je brief gebruik van de informatie op deze [website](#).

Schrijf je brief in je eigen woorden.

Er op uit:

**Bezoek de tentoonstelling
De vloek van
Veenhuizen in het
Gevangenis­museum.**

Aan...

Johannes Tonckens

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over Johannes Tonckens. Een gemeenteraadsvergadering in de tijd van Johannes Tonckens zag er heel anders uit dan nu:

In de periode waarin Johannes burgemeester is, bestaat er nog geen gemeentehuis zoals nu. De bestuurders van de gemeente vergaderen in de dorpskroeg. Als er een vergadering wordt gehouden, mogen alle inwoners van het dorp komen kijken. Ze moeten dan wel hun pet af zetten, dat is wel zo netjes. Net als veel anderen gaat Johannes als burgemeester altijd met paard en wagen naar de vergaderingen toe. Daarom staan op de brink allemaal paaltjes om de paarden aan vast te kunnen maken.

Jullie gaan de raadsvergadering in de tijd van Johannes Tonckens naspelen in de klas. Door de leerkracht worden jullie verdeeld in 3 groepen. Elke groep speelt een zaak na waarover gesproken wordt tijdens een raadsvergadering. De drie zaken zijn:

1. De aanleg van de Tonckensvaart voor handel en vervoer
2. Het koninklijk bezoek van Willem III aan Norg
3. Het heidegebied dat tot akker wordt gemaakt voor de landbouw

Jullie gaan rollen verdelen. Denk hierbij aan de volgende rollen:

- Johannes Tonckens als burgemeester
- Vrouw van de burgemeester
- De notabelen van het dorp
- Gemeentebestuurders
- Boeren in het café
- Een barman
- Dochters en vrouw van de kastelein
- Bediendes
- Een plaggenhutbewoner
- De schaapsherder
- Een schoolmeester
- Een ontevreden vrouwen die het café niet in mogen

Schrijf het verhaal dat jullie gaan spelen in steekwoorden op. Eventueel kun je de aankomst bij het café in je verhaal verwerken. In het verhaal kun je bijvoorbeeld denken aan voor- en tegenstanders van de besproken zaak. Houd er rekening mee dat de burgemeester altijd heel beleefd werd aangesproken en dat er grote verschillen tussen vroeger en nu waren. Bij-

In de klas

Wat heb je nodig?

attributen als petten, hoed en stok, schort, (biere)lazen, stoelen en tafels, pen

voorbeeld in taal en gedrag. Vrouwen mochten bijvoorbeeld niet in het café komen. Maar ze kwamen hun man wel vaak ophalen uit het café...

Opdracht 2

Vul het kruiswoordraadsel over Johannes Tonckens in. De antwoorden zijn te vinden in de tekst van opdracht 1 en in het venster over [Johannes Tonckens](#).

											5			7
	2													
4							3							
1														
			6											

Horizontaal

1. Waar vergadert de gemeenteraad tegenwoordig
4. Waar stonden de paaltjes om paard en wagen aan vast te maken
6. Waar werd de gemeenteraadsvergadering in de tijd van Johannes gehouden

Verticaal

2. Welk beroep had Johannes Tonckens
3. Wat mochten bezoekers van de vergadering niet op hun hoofd hebben
5. Hoe heet het huis waar Johannes woonde
7. Met welk vervoer ging Johannes naar de gemeenteraadsvergadering

Ontwikkeling van het landschap

Kijk op een kaart van nu op www.googlemaps.com en tik bij de zoekbalk *Roden, Nederland* in. Je ziet nu een kaartje van Roden, klik rechtsbovenin op het venster satelliet. Zoom een keer uit en je hebt nu een recente kaart van Roden en omgeving. Print het kaartje uit en plak het bij kaartje 3.

In de klas
Wat heb je nodig?

Pen en papier
kleurpotloden

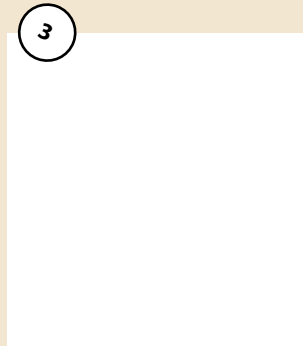
Opdracht 1

1638

1900

2017

Bron: google maps

Welke beschrijving past het beste bij welk kaartje?
Zet dit op het stippellijntje.

Moderne landbouw *ontginning* *woeste grond*

Opdracht 2

Hieronder zie je een aantal begrippen door elkaar staan.
Zet de begrippen in het goede vakje van het schema hiernaast.

Kunstmest, moeras, productiebos, grote landbouwmachines, turfwinning, herstel van natuurgebieden, kleine zuivelfabrieken, eenvoudige landbouwmachines, schaapsherder, veenarbeiders, werkkampen, veel heide, schaapskuddes, kleine dorpen, zelfvoorzienende boeren, grote melkfabrieken, kanalen

Moderne landbouw

Ontginning

Woeste grond

**Er op uit:
Wat heb je nodig?**

**Camera
Fotoprinter**

Opdracht 3

Ga naar een plek waar je via de weg het dorp binnen rijdt. Maak een foto van de toegangsweg naar het dorp. Doe dit altijd in een groepje van minimaal drie kinderen. Verdeel de taken. Een maakt een foto, de anderen letten op de veiligheid. Let goed op het verkeer! Of ga op internet en maak gebruik van streetview in google maps. www.maps.google.com/maps. Je meester of juf kan je hierbij helpen.

a) Ga met je gezicht naar het centrum staan. Wat zie je allemaal?

.....

b) Ga met je rug naar het dorp toe staan. Beschrijf wat je nu ziet.

.....

c) Ga terug naar school en print de foto. Knip deze uit en plak hem hieronder. Wat zie je op de foto wat er in 1638 nog niet was?

.....

.....

.....

.....

Molens

Opdracht 1

Kijk [hier](#) een filmpje over verschillende soorten molens.

Welke 4 soorten oude molens bestaan er volgens het fragment?

1.

.....

2.

.....

3.

.....

4.

.....

Lees [hier](#) de tekst over Molen Woldzigt.

Wat voor soort molen is Molen Woldzigt volgens jou?

Leg je antwoord uit.

In de klas
Wat heb je nodig?
internet

Opdracht 2

In de gemeente Noordenveld staan behalve Molen Woldzigt nog 3 andere molens. Hieronder zie je foto's van de 3 molens. Zoek op internet op hoe de molens heten, in welk dorp de molens staan en wat voor soort molen het is.

Naam molen

.....

Dorp

.....

Soort

.....

Naam molen

.....

Dorp

.....

Soort

.....

Naam molen

.....

Dorp

.....

Soort

.....

**Er op uit
Wat heb je nodig?
determinatiekaart**

Opdracht 3

Bezoek één van de molens in jouw omgeving. [Hier](#) kun je een determinatiekaart voor molens downloaden. Neem deze mee naar de molen. Begin bij start en beantwoord de vragen over de molen. Neem vooraf wel even contact op met de molenaar over de mogelijkheden.

Armen- werkhuisen

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over armenhuizen. Maak tweetallen. Eén van jullie woont in het armenwerkhuis. De ander woont in een hutje op de hei. Schrijf elkaar een brief waarin je uitlegt hoe je woont, hoe je leeft en wat je daarvan vindt. Maak hiervoor gebruik van de volgende begrippen.

Armenwerkhuis:

armenwerkhuis, huisvader, huismoeder, werken, kamertje, strenge regels

Plaggenhutje op de heide:

arm, hutje, strenge regels, heide, kinderen, kerk

In de klas
Wat heb je nodig:
kroontjespen,
oostindische inkt

Minister van Garantien

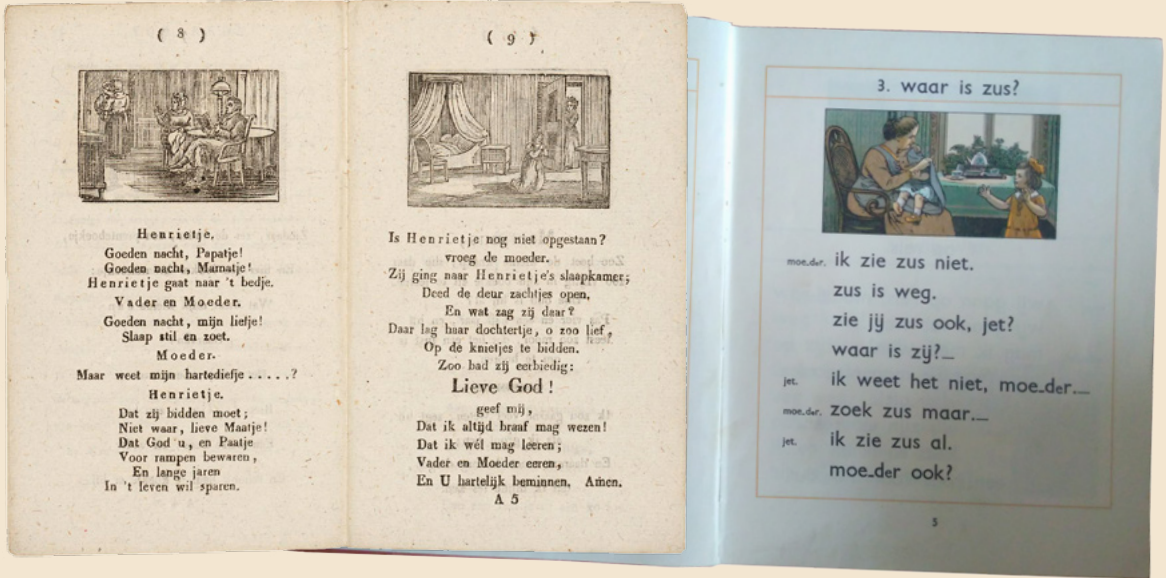

Hindericus Scheepstra

Opdracht 1

Lees het canonvenster over [Hindericus Scheepstra](#).
 Hindericus vond de bestaande schoolboekjes maar saai voor zijn leerlingen.
 Daarom maakte hij samen met de onderwijzer Jan Ligthart en de tekenaar
 Cornelis Jetses nieuwe.
 Hieronder zie je een oud schoolboek en een schoolboek van Hindericus.
 Bekijk ze goed. Maak daarna de vragen.

In de klas
Wat heb je nodig?
Pen en papier

a) Het linkerboek is het oudste schoolboek. Noem één ding waar je dat aan kunt zien.

.....

b) Wat is volgens jou het grootste verschil met het boek van Hindericus

.....

c) Welk boek spreekt jou het meeste aan? Waarom?

.....

In de klas
Wat heb je nodig?
Pen en papier

Opdracht 2

Bekijk de aflevering 'Naar school' van de serie 'Vroeger was alles anders'.

a) Vul daarna het schema in door de woorden in de juiste plek in de tabel te zetten. Sommige woorden gebruik je vaker. Kies uit:

Zitten in een bank – tafels en stoelen – naast elkaar zitten – groepjes – kroontjespen – vulpen – stabilopen – slaan als straf – op de gang – krijtbord – digibord – radio – tv – computer – tablet – lage ramen – weinig aandacht – veel aandacht – leesplankje – hele grote klassen

Schooltijd van opa en oma	Schooltijd van je ouders	Jouw schooltijd

b) Bekijk de tabel. Lijkt jouw schooltijd het meest op die van jouw ouders of op die van je opa en oma?

c) Wat is volgens jou het grootste verschil tussen jouw schooltijd en die van je opa en oma?

d) Noem één ding dat is gelijk gebleven

e) Wat is volgens jou het grootste verschil tussen jouw schooltijd en die van je ouders?

f) Noem één ding dat is gelijk gebleven.

Bronvermelding afbeeldingen schoolboekjes:

Cranendoncq, *Een boekje met prentjes, waarbij wat te lezen staat, voor brave kinderen* ('s Hertogenbosch, 1827).

Hoogeveen, Scheepstra, Ligthart en Jetses, *Tweede leesboekje* (eerste druk 1900).

Gemeentehuizen

Opdracht 1

De gemeente Noordenveld bestond voor 1995 uit drie afzonderlijke gemeenten: Norg, Peize en Roden. Iedere gemeente had een eigen gemeentewapen. Zoek op internet het gemeentewapen van jouw oude gemeente op. Gebruik hiervoor [google afbeeldingen](#) met de zoekterm 'oude gemeentewapen Norg/Peize/Roden' Print deze afbeelding, knip het uit en plak het in het vakje.

Welke kenmerken van de oude gemeente komen terug in dit wapen?

.....

.....

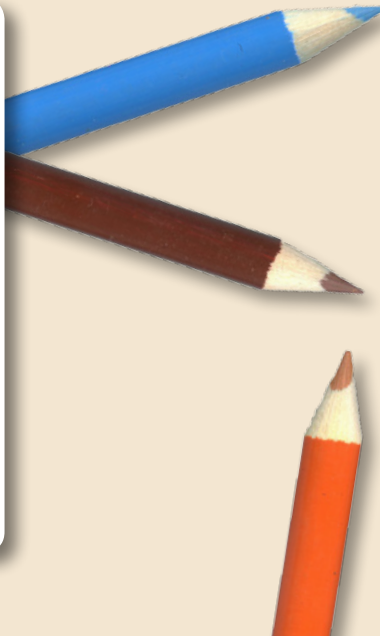
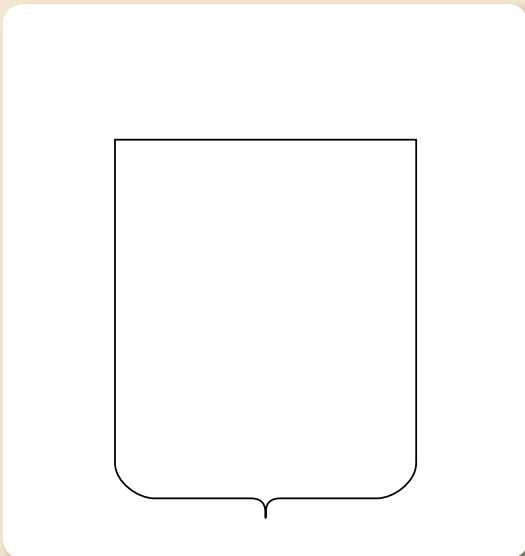
.....

.....

.....

.....

In de klas
Wat heb je nodig?
Kleurpotloden of
viltstiften
[Canontekst](#)

**Er op uit:
Wat heb je nodig?
Fotocamera**

Opdracht 2

- Zoek op waar het oude gemeentehuis in je dorp stond en maak van deze plek een foto. Plak deze foto hieronder.
- Niet alle gemeentehuizen zijn meer in gebruik. Waarom niet?
- Waar wordt het gebouw nu voor gebruikt?

.....

.....

.....

.....

Look!

*Plak hier
jouw foto*

Veenhuizen als gevangenisdorp

Veenhuizen is een echt gevangenisdorp. Er staan verschillende gevangenissen, met plek voor ongeveer 700 gevangenen.

Het leven in een gevangenis speelt zich af achter gesloten deuren. Wil je weten wat daar gebeurt? Ga aan de slag met de opdrachten en je komt er zeker achter!

Alle informatie die je nodig hebt om de vragen te kunnen beantwoorden, vind je [hier](#). Kijk bij de pagina van Peter Pang Cornelissen. De vragen maak je op een apart antwoordenblad.

Onderzoeksvraag 1

Verschillende soorten gevangenissen

Wat is een gesloten inrichting?

Wat is een half-open inrichting?

Wat is een open inrichting?

In wat voor gevangenis zou jij wel eens een kijkje willen nemen en waarom?

Onderzoeksvraag 2

Hoe ziet een cel er uit?

Maak een tekening van de plattegrond van een cel met de standaard meubels erin.

Maak een lijstje van spullen die een gevangene niet mag hebben, maar die hij wel graag zou willen.

Wat zou jij het meeste missen als je in de gevangenis zou zitten?

Onderzoeksvraag 3

Wat doen gevangenen in de gevangenis?

Hoeveel uur moet een gevangene werken?

Wat kan hij doen met het geld dat hij verdient?

Wat zou jij met het geld doen?

Wat kan een gevangene nog meer doen, behalve werken?

Onderzoeksvraag 4

Wat weet jij van bajestaal?

Speel het bajestaalspelletje en vul achter de uitdrukkingen de juiste betekenis in:

In de klas
Wat heb je nodig?

Pen en papier
Antwoordenblad
Computer met internetverbinding

- Achter de bouten zitten
- Het Slijmspoor
- Dat zit ik op de plee af
- Hemelpiloten
- Kluis
- Omkatten

Schrijfoopdracht

Kies uit een van de volgende opdrachten:

- a) Schrijf een brief aan een gevangene. Je hoeft hem of haar niet te kennen. Wat wil jij weten over het leven in de gevangenis? Stel je vragen.
- b) Stel je voor dat jijzelf opgesloten bent. Schrijf hier een gedicht of een verhaal over.

Verkeer en vervoer

Opdracht 1

In de zeventiende eeuw reden er nog geen auto's door de straten. Veel kanalen waren nog niet gegraven. Als je ergens heen wilde, kon je met paard en wagen of lopend. Je leest er [hier](#) alles over.

- Je wilt van Roden naar Assen reizen. Zoek Roden (Roon) en Assen (Aßen). Teken de route op de kaart.
- Je wilt van Peize (Peißen) naar Rolde. Teken de route op de kaart.
- Wat valt je op aan het aantal wegen waar je uit kunt kiezen?

Opdracht 2

Zouden mensen vaak reizen binnen de provincie Drenthe? Geef twee redenen waar mensen wel wilden reizen. Geef ook twee redenen waarom mensen niet graag reisden.

In de klas
Wat heb je nodig?
Pen en papier
Kleurpotloden

Wel

.....

.....

Niet

.....

.....

Tolspel

Dit spel kun je met z'n drieën of vieren spelen. Iedereen krijgt drie of vier muntjes (afhankelijk van het aantal personen waarmee je het spel speelt). Eén van jullie is tolwachter, de anderen zijn smokkelaars. De smokkelaars willen graag over de tolgweg zonder te betalen. De tolwachter wil alleen iemand doorlaten als hij of zij tol heeft betaald.

Wat heb je nodig?

Pen en papier

Iets dat als slagboom kan dienen

Muntjes om mee te betalen

1. De smokkelaars nemen een blaadje en schrijven daar een woord op van iets wat ze graag willen smokkelen. Dit mag bijvoorbeeld voedsel zijn of een voorwerp. Het briefje verstoppen ze in hun kleding.
2. De tolwachter staat bij de slagboom. Om beurten komen de smokkelaars bij de tolwachter. De smokkelaar groet de tolwachter: *Dag tolwachter. Mag ik naar de overkant?* De tolwachter zegt: *Wat heb je meegenomen?* De tolwachter probeert door slimme vragen te stellen te ontdekken wat de smokkelaar mee wil nemen. De tolwachter mag zes vragen stellen. De smokkelaars die niet aan de beurt zijn houden het aantal vragen bij. Na zes vragen mag de tolwachter raden wat de smokkelaar mee wil nemen.
3. Nadat de tolwachter heeft geraden, laat de smokkelaar het briefje zien. Heeft de tolwachter het goed, dan moet de smokkelaar een muntje betalen om langs de slagboom te gaan. Heeft de tolwachter het niet goed? Dan mag de smokkelaar over de tolgweg zonder te betalen.
4. Als alle smokkelaars aan de beurt zijn geweest, wisselen jullie van rol. Een ander wordt tolwachter. De smokkelaars melden zich met een nieuw woord op het briefje één voor één bij de tolwachter. Als alle smokkelaars aan de beurt zijn geweest, wisselen jullie weer van rol. Het spel is afgelopen als jullie allemaal tolwachter zijn geweest.
5. Na afloop van het spel telt iedereen zijn of haar aantal muntjes. Degene met de meeste muntjes heeft gewonnen.

Sporen van de Tweede Wereldoorlog

Opdracht 1

In ieder dorp zijn wel sporen van de [Tweede Wereldoorlog](#) terug te vinden. Onderzoek welke monumenten in jouw dorp ons herinneren aan deze periode. Dit doen jullie in groepjes van drie of vier kinderen. Jullie meester/juf kan je helpen bij het indelen van de groepjes en bepalen welk groepje welk monument gaat onderzoeken. Kijk [hier](#) voor een overzicht van monumenten bij jou in de buurt.

Jullie gaan je monument onderzoeken. Beantwoord de volgende vragen:

- a) Beschrijf hoe jullie monument eruit ziet.

.....

.....

- b) Voor wie is jullie monument opgericht?

.....

.....

- c) Wanneer is jullie monument gebouwd?

.....

.....

- d) Waarom staat jullie monument op deze plek?

.....

.....

In de klas

Wat heb je nodig?

Computer met internetverbinding

Plattegrond van je dorp

Boeken uit de bibliotheek over je dorp

Er op uit

Wat heb je nodig?

Fotocamera

Presentatiematerialen

Plattegrond van je dorp

Opdracht 2

Jullie gaan het monument ook bezoeken. Fiets erlangs, kijk goed. Wat valt je het meeste op? Maak ook foto's. Deze kunnen jullie gebruiken bij je presentatie.

Bereid met je groepje een presentatie voor over 'jullie' monument. Dit mag van alles zijn: een muurkrant, een gedicht, een verhaal dat jullie voorlezen, een theaterspel, een lied. Verwerk de antwoorden uit opdracht 1 in je presentatie. Bedenk wel dat jullie het in de open lucht moeten kunnen presenteren. Eventuele materialen die jullie willen gebruiken, moeten jullie mee naar buiten kunnen nemen!

Opdracht 3:

Met de klas gaan jullie een route lopen langs alle monumenten. Bij jullie monument geven jullie je presentatie. Leg daarna ook uit hoe jullie de presentatie hebben aangepakt en wat jullie over het monument te weten zijn gekomen.

Gasopslag

Opdracht 1

Lees [hier](#) de tekst over de gasopslag. Over de komst van de gasopslag werd heel verschillend gedacht. Hieronder zie je twee afbeeldingen. Beantwoord bij elke afbeelding de vragen.

a) Beschrijf wat je op de tekening ziet.

.....

.....

.....

b) Wat vindt de tekenaar van de komst van de gasopslag?
Leg je mening uit.

.....

.....

.....

c) Beschrijf wat je op de tekening ziet.

.....

.....

.....

d) Wat vindt de tekenaar van de komst van de gasopslag?
Leg je mening uit.

.....

.....

.....

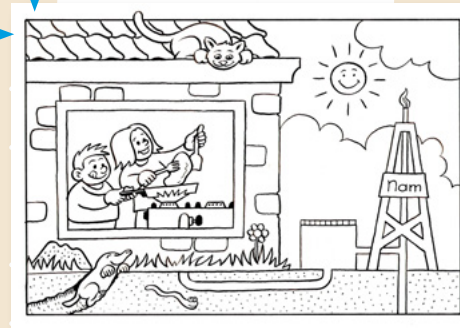
e) Wat is jouw mening over de gasopslag?

.....

.....

.....

In de klas
Wat heb je nodig?
Pen
Computer met
internetverbinding

Opdracht 2

Jullie gaan debatteren over de komst van de gasopslag bij Langelo. Er is een aantal stellingen waarover gedebatteerd kan worden. Jullie juf / meester vertelt over welke stelling jullie het gaan hebben:

'Het landschap rondom Langelo is verpest door de komst van de gasopslag'

'Door de komst van de gasopslag in Langelo is de gemeente Noordenveld rijk geworden'

Voordat jullie gaan debatteren is het belangrijk om na te denken over argumenten voor of tegen de stelling. Jullie worden straks in 2 groepen verdeeld, de helft van de groep is het met de stelling eens en moet kunnen uitleggen waarom. De andere helft is het niet met de stelling eens, ook zij moeten kunnen uitleggen waarom. Je weet van te voren niet of je het wel of niet met de stelling eens bent. Daarom is het belangrijk om na te denken over beide kanten van het verhaal.

Schrijf 3 argumenten op waarom je het met de gekozen stelling eens bent:

1

2

3

Schrijf 3 argumenten op waarom je het met de gekozen stelling oneens bent:

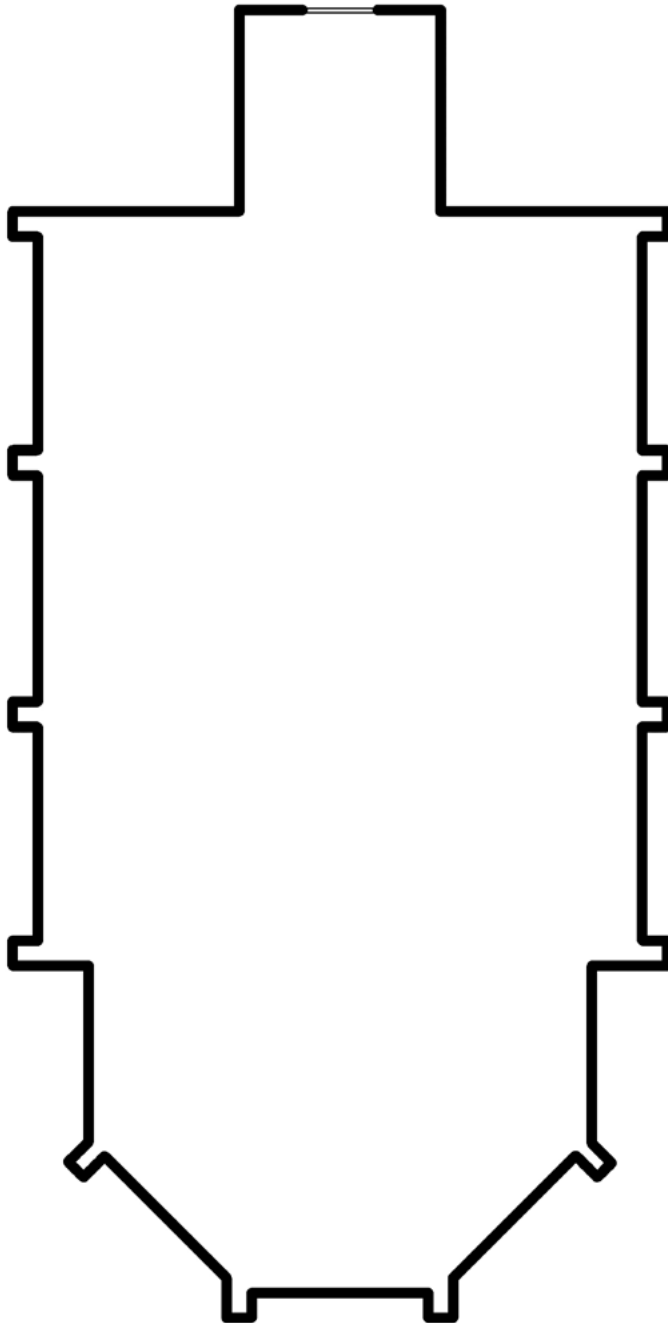
1

2

3

De leerkracht vertelt nu of je voor of tegen de stelling bent en daarna gaan jullie debatteren. Probeer jouw standpunten zo goed mogelijk te verdedigen!

Colofon

De Canon van Noordenveld is in opdracht van de Gemeente Noordenveld ontwikkeld door het ICO Centrum voor Kunst & Cultuur, Bibliotheek Noordenveld en K&C expertisecentrum en projectorganisatie kunst en cultuur. Het project is gefinancierd door de gemeente Noordenveld en de Provincie Drenthe.

Onderstaande verenigingen en instellingen hebben een bijdrage geleverd aan de samenstelling van het lesmateriaal:

Historische Vereniging Pezie-Peize

voor het leveren van informatie en foto's

Historische Vereniging Norch

voor het leveren van informatie en foto's

Historische Vereniging Roon

voor het leveren van informatie en foto's

Havezate Mensinge, Roden

voor het leveren van informatie en foto's

Molen Woldzigt, Roderwolde

voor het leveren van informatie en foto's

NAM, Assen

voor het leveren van informatie en foto's

Huus van de Taol, Beilen

voor het leveren van informatie

Gevangenismuseum, Veenhuizen

voor het leveren van teksten, informatie en foto's.
Illustratie door Zenk One, foto's Sake Elsinga

Scheepstrakabinet, Roden

voor het leveren van informatie en foto's

Hunebedcentrum, Borger

voor het leveren van informatie en foto's

Drents Archief, Assen

voor het leveren van teksten, informatie en bronnenmateriaal

Natuurmonumenten Regiokantoor Groningen, Friesland en Drenthe, Assen

voor het leveren van foto's
foto's Fochteloërveen Judith Bouma

We willen alle betrokken partijen hartelijk bedanken voor hun bijdrage

Educatieve inhoud

www.regiocanons.nl en werkboek:
ICO: Sanne Kuipers, Anita Ros en Marga Schokker
K&C: Marieke van Ginkel
Geschiedenis Beleven: Kirsten Bos

Tekst- en webredactie

Kees van Kuik (Bibliotheek Noordenveld)

Eindredactie

Projectgroep Canon van Noordenveld
(ICO, Bibliotheek Noordenveld, K&C)

Vormgeving werkboek

Staal&Duiker Ontwerpers, Haren

Opmaak en Druk

Grafische Industrie De Marne, Leens